

ROMÁNSKÉ PAMÁTKY

Románská architektura v Českých zemích

V Českých zemích je románské období vymezeno přibližně obdobím 1000 – 1250. Největší počet dochovaných staveb pochází z 12. století. Románské stavby, které se dochovaly do současnosti, jsou většinou velice skromné, neboť velké a významné stavby byly převážně přestavovány nebo úplně odstraněny. Celkový ráz české románské architektury se neliší od mnoha dalších zemí, je provinciální, což vyplývá z postavení naší země v té době. Převažuje západoevropské pojetí, vliv Byzance byl zanedbatelný.

Konstrukce a architektonický tvar:

Zdivo bylo kamenné s různě vysokými vrstvami – tzv. řádkové zdivo. Časté je zdivo smíšené – líce jsou z kamene, vnitřek z drobného lomového zdiva v maltě. Plocha zdí je členěna pásy (lisénami), které přecházejí do obloučkového vlysu.

Klenby se objevují nejčastěji valené s vystupujícími klenebními pásy, vyskytuje se i klenba křížová, jejíž diagonální oblouk je půlkruhový. Klenba se tak blíží kopuli.

Boční tlaky klenby zachycovaly opěrné pilíře, systém však nebyl příliš dokonalý.

Sloupy jsou bez entase, v mnoha případech se sloupy v jedné řadě od sebe liší. Hlavice sloupů nejčastěji napodobují korintský slouh.

Portál u velkých staveb se silným zdívkem bývá upraven postupným redukováním tloušťky zdiva, tím pak působí portál větším a nápadnějším dojmem. Ve svislé části ostění jsou sloupky a obvykle i plastiky. Oblouk je vždy půlkruhový. Rovněž okna jsou zakončena půlkruhovým obloukem.

Stavební druhy:

Hlavním stavebním druhem, tak jako v celé Evropě, byly chrámy, na které se soustředilo veškeré výtvarné úsilí, a které byly nositeli technického pokroku v románském stavebnictví vůbec.

Chránovou architekturu lze rozdělit na:

Chrám bazilikální – velké stavby bazilik byly zastoupeny hlavně chrámy klášterními, které však byly většinou barokizovány. V téměř původní podobě zůstal chrám v Doksanech u Litoměřic. Některé menší venkovské kostely byly bazilikálního typu, zachoval se například kostel v Tismicích.. Původně měl plochý strop, na východní straně jsou 3 apsidy, na západní 2 věže.

Jednodílné kostely podélné – reprezentují je venkovské kostelíky, které patřily vrchnosti, byly tedy soukromé. Vyznačovaly se zpravidla plochým stropem, někdy i valenou klenbou., půlkruhovou apsidou a byly vždy emporové (tj. s galerií na západní straně). Typický je kostel sv. Jakuba v Jakubu u Církvice.

Rotundy byly velmi početné, sloužily jako knížecí kaple. Mají válcovou loď s připojenou apsidou. Kromě 3 pražských rotund je nejznámější raně románská rotunda ve Znojmě.

Zvláštním typem je například kostel v Řeznovicích (2. polovina 12. století) se čtvercovým jádrem, které ústí v osmibokou lucernu se zděnou stanovou střechou.

Světské stavby:

Hrady, které sloužily jako obydlí i jako pevnost, byly u nás buď postupně přebudovávány nebo se dochovaly již jen zříceniny. Náš nejstarší hrad je donjonový (tvořený jednou hranolovou věží) hrad Přimda u Tachova. Z bývalého biskupského hradu v Roudnici zůstal jen klenutý sál. Pozdně románská věž zůstala přemyslovského hradu v Olomouci.

Městské obytné domy jsou pouze částečně dochovány v Praze, kde jsou zůstaly jejich přízemní části již pod dnešní úrovní terénu.

Románské umění v Českých zemích

Umění v Českých zemích se vyvíjelo obdobně jako v dalších evropských zemích. Umění bylo zaměřeno téměř výhradně na náboženskou tematiku. Umělci se snažili znázornit a symbolizovat náboženské myšlenky, nikoliv lidské postavy, které se stávají pouhým symbolem.

V malířství byla hlavním odvětvím knižní malba. Nástěnná malba, prováděná technikou fresky, je v podstatě zvětšeninou malby knižní, nemá poslání zdobné, nýbrž opět zprostředkuje výklad náboženských dějů. Barvy jsou syté, typická je plošnost a lineární charakter.

Na průčelích chrámů převládá barevná plastika. Figury se soustřeďovaly v ostěních portálů.

Středočeský kraj

Románské památky jsou v kraji reprezentovány značným počtem církevních památek, které většinou složí svému původnímu účelu dodnes. Soubor kostelů ve Staré Boleslavi byl prohlášen národní kulturní památkou.

Kostel sv. Václava a kostel sv. Klimenta , Stará Boleslav, okres Praha - východ

Oba kostely byly součástí přemyslovského hradiště. Z původního **kostela sv. Václava**, založeného v roce 1039 knížetem Břetislavem se zachovalo jádro trojlodní baziliky. Románský chór, zakončený třemi apsidami a pětিলodní krypta je z počátku 12. století. Kostel údajně stojí na místě někdejšího kostela sv. Kosmy a Damiána, u jehož dveří byl v roce 935 zavražděn kníže Václav.

Jednolodní **kostel sv. Klimenta** s apsidou z 11. století byl později upravován a nově zaklenut. Na stěnách se zachoval cyklus románských nástěnných maleb ze 3. čtvrtiny 13. stol.

Kostely jsou přístupné po dohodě.

www.brandysnl.cz

Kostel sv. Mikuláše, Vinec, okres Mladá Boleslav

Pozdně románský tribunový kostel s vysokou lodí s **plochým stropem** z první poloviny 13. století.

Průčelí z kamenných kvádrů je bohatě členěné, **severní ústupkový portál** má figurální reliéf.

Kostel je funkční, přístupný.

www.mb-net.cz

Kostel sv. Petra, Poříčí nad Sázavou, okres Benešov

Hřbitovní tribunový kostel s apsidou na kopci nad obcí je z doby kolem roku 1100. Zachován je **románský portál s tympanonem**.

Kostel je přístupný příležitostně.

www.kr-stredocesky.cz

Kostel sv. Havla, Poříčí nad Sázavou, okres Benešov

Pozdně románský kostel z počátku 13. stol. Na jihu **románský portál s tympanonem**. Průčelí je upraveno barokně. Zařízení kostela je ve stylu barokní gotiky.

Kostel je funkční, přístupný, konají se zde i koncerty chrámové hudby.

www.kr-stredocesky.cz

Rotunda sv. Václava se zbytky hradu, Týnec nad Sázavou, okres Benešov

Rotunda na návrší nad řekou Sázavou z 2. třetiny 12. stol., ke které byl na počátku 13. stol. přistavěn hrad, z kterého se zachovala věž z tesaných kvádrů a základy paláce.

Hradní areál včetně rotundy je veřejnosti přístupný.

www.mestoty nec.cz

Kostel sv. Bartoloměje, Kondrac, okres Benešov

Pozdně románský jednolodní kostel z počátku 13. stol. Západní průčelí má dvojici **drobných válcových věží mezi nimiž je vložena panská tribuna**. Kostel byl goticky i barokně upraven.

Kostel je funkční, přístupný.

www.kondec.cz

Kostel sv. Prokopa, Záboří nad Labem, okres Kutná Hora

Románská patrová stavba z doby kolem poloviny 12. století se **sloupovou předsíní a mimořádně hodnotným kamenným portálem** patří k nejvýznamnějším památkám románské architektury v Čechách.

Kostel je funkční, přístupný.

www.zaborinadlabem.cz

Kostel sv. Jakuba, Církvice (Jakub), okres Kutná Hora

Románský tribunový kostel se západní věží a východní apsidou, vysvěcený v roce 1165. Průčelí je členěno **slepými arkádami s řadou postav světců a dvěma donátory**. Kostel byl restaurován ve 2. polovině 19. stol. J.Krannerem a J.Mockerem.

Objekt je veřejnosti přístupný.

www.sedlec.info/jakub

Kostel sv. Jakuba, Stříbrná Skalice (Rovná), okres Kolín

Jednolodní tribunový kostel s apsidou a věží z konce 12.století. Průčelí je členěno **lisénami a vlysem a doplněno románskou reliéfní plastikou. V interiéru jsou zachovány románské nástěnné malby** z konce 12.stol. a z doby kolem roku 1240 /přestavba kostela/.

ondrejov.hyperlink.cz/turinfo/rovna.htm

Kostel Nanebevzetí P. Marie, Tismice, okres Kolín

Románská bazilika z doby kolem roku 1200 s dvouvěžovým průčelím z neomítaných kvádrů a s třemi apsidami. **V apsidách se zachovaly původní klenby.**

Kostel je volně přístupný.

www.hrady.cz

Rotunda sv. Petra a Pavla, Zákolany (Budeč), okres Kladno

Na nejvyšším místě někdejší opevněné akropole se zachovala **nejstarší stojící stavba s původní klenbou**, z konce 9. nebo zač.10.století. Románská věž je z konce 12.století. Interiér byl upraven v 17. a počátkem 20.století.

Objekt je veřejnosti přístupný.

www.omk.cz

Jihočeský kraj

V kraji je kromě menšího počtu církevních památek rozsáhlý hrad, dokumentující vývoj středověkého fortifikačního systému.

Hrad Landštejn, Staré Město pod Landštejnem , okres Jindřichův Hradec

Románské jádro hradu se dvěma hranolovými věžemi a vloženým palácem byl postaven před rokem 1232. Hrad byl přestavován a opevňován od počátku 16. století a patřil k nejrozsáhlejším hradům v Čechách. Areál hradu dokumentuje **fortifikační systém románského** i renesančního období. Po požáru r. 1771 nebyl obnoven.

Státní hrad je přístupný veřejnosti.

www.hradlandstejn.cz

Kostel Navštívení P. Marie, Milevsko, okres Písek

Románská trojlodní bazilika z konce 12.století s **románským vstupním portálem** byla rozšířena koncem 13.století a i v následujících letech upravována. Dvouvěžové průčelí bylo upraveno koncem 19.století v novorománském slohu. Kostel je součástí premonstrátského kláštera, který je nejstarším klášteřem v jižních Čechách.

Klášteřní areál je veřejnosti přístupný.

www.milevsko-mesto.cz

Kostel sv. Jiljí, Milevsko, okres Písek

Původní románský tribunový kostel z třetí čtvrtiny 12. století s **románskou věží** na západní straně byl částečně přestavěn kolem roku 1400.

Kostel je veřejnosti přístupný.

www.milevsko-mesto.cz,

www.stredovek.wz.cz

Kostel sv. Voršily, Bělčice (Újezdec), okres Strakonice

Jednolodní kostel z poloviny 13.století s **románskou věží se sdruženými okny a cenným portálem**.

Kostel je přístupný příležitostně.

www.hrady.cz

Jihomoravský kraj

Na území kraje se nachází unikátně dochované fresky ve znojenské rotund, která je národní kulturní památkou. Kostel v Řeznovicích slouží svému původnímu účelu.

Kostel sv. Petra a Pavla, Ivančice (Řeznovice), okres Brno-venkov

Centrální románská stavba z 2.čtvrtiny 12.století, k jejíž čtvercové základně přiléhají tři půlkruhové apsidy. V klenební výši přechází stavba v oktogon, završený věží se sdruženými okny se sloupky. Pozdější úpravy probíhaly v 15.a 16.století.

Kostel je funkční, přístupný.

www.webmapy.cz

Rotunda P. Marie, Plaveč, okres Znojmo

Románská centrální stavba s půlkruhovou apsidou z počátku 13. století je situována v zámeckém parku. Empírová úprava byla provedena v 30 letech 19.století. V současnosti je areál využíván jako domov důchodců. Rekonstrukce rotundy je dokončována, po rekonstrukci bude rotunda přístupná veřejnosti po dohodě.

www.hrady.cz

Rotunda sv. Kateřiny, Znojmo, okres Znojmo

Původně rotunda P.Marie z 1.poloviny 11.století byla postavena na bývalém předhradí. Její interiér byl k r.1134 vyzdoben cennými románskými malbami s církevní tematikou a ojediněle zachovanou legendou přemyslovske dynastie.

Rotunda je veřejnosti přístupná.

www.znojmocity.cz

Plzeňský kraj

Národní kulturní památka hrad Přimda, který je na území kraje, je nejstarším hradem na našem území.

Hradní zřícenina, Přimda, okres Tachov

Významný pohraniční hrad z doby kolem roku 1125 je **nejstarším typem románského hranolového donjonu podunajského typu** u nás. V prvním patře byla obytná komnata s dochovanými **zbytky rohového krbu a sdruženým oknem**. V severní zdi je **původní převét** s kamenným sedátkem. Hrad byl opuštěn v 16. století.

Zřícenina hradu je volně přístupná.

www.hrady.cz

Rotunda sv. Petra, Starý Plzenec, okres Plzeň-jih

Jedna z nejstarších románských rotund s plochostropou okrouhlou lodí a podkovovitou apsidou pochází z konce 10. století. Částečně se dochovalo i **původní zdivo z drobných kvádrů**. Rotunda je součástí slovanského hradiště Hůrka, které je jako celek národní kulturní památkou.

Rotunda je přístupná pouze po dohodě.

www.pametihodnosti.cz

Kostel sv. Mikuláše, Potvorov, okres Plzeň-sever

Románský jednolodní kostel s **plochostropou lodí** a východní apsidou je pozdně románskou architekturou z počátku 13. stol. Všechna průčelí jsou členěna **lisénami propojenými obloučkovým vlysem** pod hlavní římsou, která je zdobena zubořezem.

Kostel je příležitostně přístupný.

www.hrady.cz

Ústecký kraj

Rotunda na památné hoře Říp, je spjata s počátky českého národa. Je národní kulturní památkou.

Rotunda sv. Jiří, Mnetěš (Říp), okres Litoměřice

Na památné hoře Říp, spojené s pověstí o příchodu praotce Čecha, se nachází rotunda sv. Jiří z 11. století, která byla obnovena a rozšířena o věž r.1126.

Rotunda je veřejnosti přístupná.

www.hrady-zamky.cz/rotunda-rip

Kostel Narození P. Marie, Doksany, okres Litoměřice

V bývalém klášterním kostele je v obvodních zdech zachována románská bazilika z 2.poloviny 12.století. V exteriéru vyniká bohatě **zdobený severní portál** a východní příčná loď s apsidami. Bazilika byla barokně přestavěna počátkem 18. století. Románský intaktní prostor je zachován v **pětিলodní tzv.kryptě, jejíž sloupové hlavice jsou bohatě reliéfně zdobeny.**

Kostel je veřejnosti přístupný,

www.hrady.cz

Biskupský hrad, Roudnice nad Labem, okres Litoměřice

Hrad vznikl po roce 1180 jako **obdélný donjon s válcovými věžemi**. V severozápadní části podzemí nynějšího zámku je zachována **část původního románského hradu s půlválcovými věžicemi a dvoulodní síní, klenutou střídavě na oblé a osmiboké románské sloupy.**

Zámek byl v restituci vrácen rodině Lobkoviců, není veřejnosti přístupný. Běžně přístupná je jen galerie moderního umění v bývalé zámecké jízdárně.

www.turistika.cz

Kostel Povýšení sv. Kříže, Údlice, okres Chomutov

Pozdně románská jednolodní stavba s půlkruhovou apsidou z 1.poloviny 13. stol. byla ovlivněna saskou architekturou. Apsida je zaklenuta pozdně románskou žebrovou klenbou a je od lodí oddělena lomeným vítězným obloukem.

Kostel je funkční, veřejnosti přístupný.

www.chomutov.farnost.cz

Kostel sv. Jakuba většího, Vroutek, okres Louny

Jednolodní tribunový kostel z 1.poloviny 13.stol. se západní věží a půlkruhovou apsidou. Průčelí jsou členěna lisénami a obloučkovým vlysem. Kostel byl původně součástí opevněného panského sídla.

Objekt je přístupný příležitostně.

www.kamzajit.cz/mesto/vroutek.php

Kraj Vysočina

V kraji se nachází jedna z nejvýznamnějších památek na území ČR – bazilika sv. Prokopa, která byla zapsána do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.

Kostel sv. Václava, Chřenovice, okres Havlíčkův Brod

Románský jednolodní kostel z let 1226-36. K lodi přiléhá neomítaná věž s třemi patry **románských sdružených oken**. V lodi je **původní tribuna**, podklenutá dvěma poli **křížové klenby na středním sloupu**. Kostel je funkční, přístupný.

www.hrady.cz

Bazilika sv. Prokopa. Třebíč, okres Třebíč

Benediktinský klášter byl založen r 1101, jeho bazilika vznikla kolem roku 1260. Stavba vykazuje charakteristické rysy tzv.**přechodného slohu**, kdy do pozdně románské dispozice pronikají prvky gotiky. Vedle žebrových **osmidílných kleneb jsou v sakristii zachovány nástěnné malby z 2.poloviny 13.století**. Objekt byl r. 1725 obnoven ve stylu barokní gotiky, rozsáhlé úpravy probíhaly v první polovině 20.století.

Bazilika je funkční, přístupná.

www.trebic.cz/unesco

Olomoucký kraj

Jedna z nejvýznamnějších památek, která hrála důležitou úlohu v historii Českého království, je Přemyslovský palác v Olomouci.

Přemyslovský hrad, Olomouc, okres Olomouc

Z původního románského hradu se zachovala **pozdně románská věž, postavena z velkých přitesaných kvádrů**. Z původní románské baziliky sv. Václava se zachovaly pouze přízemní části dvouvěžového průčelí. Ke stavbě gotického ambitu z doby kol. poloviny 14.stol. bylo využito obvodové zdivo západní a severní zdi románského paláce, postaveného po roce 1141 jako sídlo olomouckých biskupů. Portály a ostění **sdružených oken** jsou zdobeny antikizujícím dekorem vynikající úrovně.

Byl částečně rekonstruován v 2.polovině 20. stol. V areálu bylo zřízeno Arcidiecézní museum.

Areál je přístupný veřejnosti.

www.olomouc-tourism.cz

Karlovarský kraj

V kraji jsou dva významné a poměrně dobře dochované hrady. Rovněž kostel, který náleží do areálu kláštera v Teplé, je významnou památkou.

Klášteřínský kostel Zvěstování P. Marie, Teplá, okres Karlovy Vary

Monumentální **trojlodní románský kostel síňového typu** byl vysvěcen r. 1232. Na východní příčnou loď navazuje čtvercový chór, doplněný bočními chóry a apsidami. V lomených obloucích a hrotitých oknech horních pater věží se projevil vliv gotiky. Interiér byl v polovině 18. století zbarokizován. Koncem 19. století byl osazen neorománský portál.

Kostel není součástí prohlídkové trasy, neboť slouží církevním účelům, prohlídka je možná mimo dobu bohoslužeb.

www.klastertepla.cz

Hrad, Cheb, okres Cheb

Nejcennější částí hradu je **palác a kaple ze 70. a 80. let 12. stol.**, která jsou dílem císařské štaufské huti. Z této doby se dochovala **hranolová Černá věž z bosovaných kvádrů a obvodové zdivo severního románského paláce, jehož sál v prvním patře má široká okna se sloupkovými arkádami**. Hradní kaple je dvoupatrová hranolová stavba s propojenými patry. Spodní prostor má **románské křížové klenby, horní žebrové klenby, nesené sloupky s bohatou ornamentální a figurální výzdobou hlavic**. Palác zůstal po požáru v r. 1743 zříceninou.

Hrad je přístupný veřejnosti.

www.muzeumcheb.cz/hrad

Hrad Vildštejn, Skalná, okres Cheb

Z původního **románského hradu z konce 12. století se zachovala hranolová vstupní věž a patrová kaple s apsidou**. Původní menší hrad zvětšily gotické a renesanční přístavby. V předhradí byla postavena v 18. století barokní budova tzv. Nového zámku, který se po požáru na konci 20. století změnil na zříceninou. V 80. letech byla zřícenina hradu postupně opravována dobrovolnou skupinou zájemců o historii, v roce 1999 přešel hrad do soukromého vlastnictví a opravy byly dokončeny.

Hrad je přístupný veřejnosti.

www.skalna.turistik.cz/cs